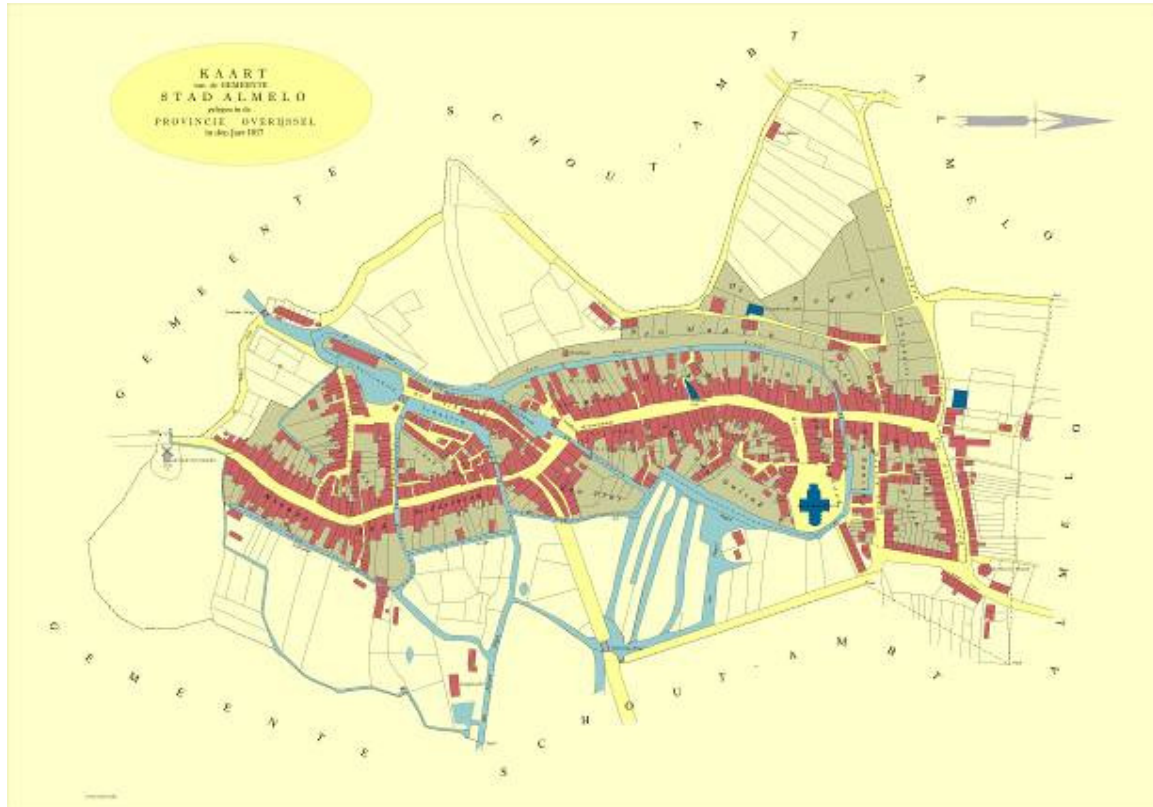

Een kleine Twentse kroniek Twee eeuwen Wegter in Almelo

And what an excellent example of the power of dress young Oliver Twist was. Wrapped in the blanket which had hitherto formed his only covering, he might have been the child of a nobleman or a beggar; - it would have been hard for the haughtiest stranger to have fixed his station in society. But now he was enveloped in the old calico robes, that had grown yellow in the same service; he was badged and ticketed, and fell into his place at once - a parish child - the orphan of a workhouse - the humble, half-starved drudge - to be cuffed and buffeted through the world, despised by all, and pitied by none.

Charles Dickens - Oliver Twist; or the Parish Boy's Progress (1838).

'(...) want Almelo, dat in ene kom ligt, en dat al het aflopende water opvangt, bestaat alleen uit bleekerijen. De stad of het vlek is fraai en zeer lang gebouwd¹. De hooggeleerde jongeman Jacob van Lennep en zijn boezemvriend Dirk van Hogendorp trekken op hun bescheiden grand tour in de zomer van het jaar 1823 door de Noord-Nederlandse provinciën. Van Lennep houdt een gedetailleerd reisverslag bij, waarin hij de dagelijkse wederwaardigheden noteert. Op die tocht door Nederland verblijft het tweetal van 22 tot 24 juli in Almelo en afgezien van een geanimeerd contact met leden van de familie Hofkes, geeft Van Lennep - om het zeer voorzichtig uit te drukken - niet bepaald hoog op van het verblijf. Al met al is dat wellicht niet zo verwonderlijk. De heren van stand hadden - in reïne theorie - namelijk de held van de navolgende geschiedenis kunnen ontmoeten. Ik zeg met nadruk 'in theorie', want voor een levensecht treffen was in die tijd, in die plaats en in die levens geen ruimte. En wat zou het ook, want zij wisten niet beter en wilden waarschijnlijk ook niet anders.

De textiel bracht Twente en dus ook Almelo in die negentiende eeuw grote welvaart, maar er zat een keerzijde aan het succes van de Almelose fabrikeurs: de soms erbarmelijke omstandigheden van de vele naamloze, noeste werkers. De fabrikanten zagen en kregen, maar de arbeiders maakten het succes.

Dit verhaal geeft en passant een verhelderend doorkijkje achter de schermen van de succesvolle Twentse textielindustrie.² Het is de kleine geschiedenis van één van die tallozen in die gigantische bedrijfstak. En onbeduidend als Albertus Wegter relatief gezien geweest moet zijn; hij heeft een onomstotelijk recht op de gewichtige plaats die hem wat mij betreft toekomt, want zonder hem waren mijn vrouw en kinderen er niet geweest.

Het is hier de plaats om mensen te bedanken voor hun bijdrage. Een deel van mijn interesse in onze hobby is het uitwisselen van gegevens. Tijdens het ontstaan van dit artikel zijn er in de loop van de jaren enkele bescheiden, maar vruchtbare ruilverbanden geweest. Ik dank de heren Van Dooren (Den Haag), Van Dam (Amsterdam) en Kuipéri (Diemen) en mevrouw Vree-van Leijenhorst (Amsterdam) daarvoor - gelukkig kon ik op mijn beurt ook iets aanbieden. Na een ferme computercrash begin dit jaar kan ik een enkele naam echter niet meer terugvinden. Dat is ongewenst, maar onomkeerbaar. Mocht ik hier dus iemand vergeten zijn, dan spijt me dat oprecht.

Wat rest is een woord van dank aan Hans Holtmann te Almelo voor het delen van zijn kennis van de historie van Almelo en de gulle giften uit zijn omvangrijke foto-archief. Terug maar naar des poedels kern: het citaat aan het begin van dit artikel staat er uiteraard niet voor niets. Albertus Wegter, de hoofdpersoon uit de onderstaande geschiedenis, kan een vergelijking met Charles Dickens' legendarische romanpersonage Oliver Twist namelijk aardig doorstaan: weeshuis, kinderarbeid, wantoestanden. Albertus maakte het in zijn jeugd allemaal mee en dat moest maar eens opgeschreven worden.

Zo leeft hij dan toch nog een beetje voort, de held van deze bescheiden Almelose historie³.

Net als Van Lennep en Van Hogendorp neemt zijn reis een aanvang in Amsterdam. Op de negende november van het jaar 1812 vertrekt de hoofdpersoon van dit verhaal vanuit het Aalmoezeniersweeshuis in de IJstad via de Zuiderzee en over Zwolle naar een onzekere toekomst in het verre Almelo. Uitbestede om te gaan werken voor de kost.

Albertus Wegter, want zo heet hij, maakte de reis oostwaarts misschien moederziel alleen, maar zeker niet als enige. Ze staan allemaal keurig vermeld op een lijst over de jaren 1811-1813 en hun nakomelingen zijn soms tot op de dag van vandaag terug te vinden in Almelo. Zonder volledigheid na te streven; wie in het Almelose familienamen als Schorn, Bonvanie, Schonebeek, of Breurman aantreft, heeft een toch wel zeer gereede kans dat er een 'Aalmoezeniersweeshuisvoorouder' voorhanden is.

Naam	Lijst	Van Weesjongens	de Almelose besteed	1691	1692	1693
Pieter du Bois	35	ouderdom	Lengte	ouderdom	Lengte	
Com. Fred. Mulder	36	4	4	Albert Wegter	+ 32 Jaren	4 voet 2 duim
Jan Steffens	35	4	8	Joh. Kieunenhuizen	35	4
Willem van Hoek	36	4	8	J. G. het Kloot	32	4 3
Jan Silfas	36	4	5	J. A. Preueniel	33 1/2	4
Barend Mulder	+ 36	4	8	H. B. Bergman	33	4 2
Johan Brœders	35	4	7	R. Nicuinpoort	36 1/2	4 2
J. Welsterberg	35	4	6	Gj. Hilgers	33	4 6
J. G. Bruinman	36 1/2	4	4	Jan Leeuwit	37	5 3
J. C. Bourmannie	+ 36 1/2	4		Jan Weeber	36	5 3
Abt. Schonebeek	36 1/2	4	2	Janus de Groot	36	5 3
H. Hendriks	33	4	6	Herm. Hilsloot	36	5 3
Gj. Oosterlaan	31	4	2	Eger. Schuit	36	5 3
Benjamin Jels	+ 32	4	4	J. Wezenaar	36	5 3
P. J. Koort	32	4				
P. Vondesteen	32	4				
J. Willekroes	33	4				
J. van Schiedam	33	4		de jongens agter wiens naam een		
Ant. Heermans	+ 34	4	2	staat, Zyn dan		
Hend. J. Horn	+ 30	4		ofschoon'er onder Zyn' die te Jonk		
				ven te klein' Zyn' dan		

Albertus Wegter voert bij de eerste zending Amsterdamse weeskinderen het tweede rijtje aan: 'ouderdom 12 jaren, lengte 4 voet en 2 duim.' Achter zijn naam staat een kruisje, wat zoveel betekent als 'vrijwilliger'. Daarbij staat overigens fijntjes aangekend: 'ofschoon er onder zijn, die te jonk en te klein zijn.'

Die vrijwilligheid nu, dient men hier toch wel met een korreltje zout te nemen, want er valt voor de arme jongens en meisjes zonder twijfel niet veel te kiezen. Zo gaat dat soms. Toch is heel af en toe de waarheid in de mist van de tijd wel kenbaar. De feiten ontmaskeren de ogenschijnlijk ruimhartige bedoeling van de Amsterdamse regenten en Almelose fabrikanten: onze Albertus is namelijk niet te klein, maar hij is gewoon te jong. In werkelijkheid is hij immers tien jaren oud.

Dat uitbesteden van wezen was voor de regenten van het weeshuis geen ongebruikelijke aanpak: al in 1691 werden via Texel 50 kinderen naar Suriname verscheept om op de plantages te werken. Veel geld leverde dat echter niet op, dus er werd lange tijd niet meer uitbested.

Aan het einde van de achttiende eeuw is de geldelijke situatie voor de regenten echter nijpend te noemen. Daarom is men blij als er in de zomer van 1797 een brief uit Enschede bezorgd wordt. In Twente neemt het aantal bombazijn- en linnenweverijen toe en men kan daar in Oost-Nederland wel wat (goedkope) arbeidskrachten gebruiken.

Daarom schrijven de fabrikteurs Blijdenstein en Pennink een brief aan de Stedelijke Commissie van Bezuinigingen in Amsterdam, ingesteld om de povere geldelijke positie van de stad te verbeteren. De textielfabrikanten laten weten dat ze wel enige kinderen in hun bedrijven kunnen plaatsen 'dit ten voordele van het weeshuis in het algemeen en het welzijn van de kinderen in het bijzonder'. De regenten zien er wel wat in en zo kan het gebeuren dat op 20 november 1797 achttien jongens en achttien meisjes (ze zijn tussen 9 en 12 jaar oud), met hun zondagse kleren in kleine kistjes op de boot worden gezet, die hen over de Zuiderzee

naar Zwolle brengt. De kinderen worden 'op den minst kostbaaren manier getransporteerd', want de fabrikanten betalen niet mee. In Zwolle worden de wezen op drie wagens gezet en op 23 november arriveren ze in Enschede.

Het initiatief bevalt de kwieke ondernemers in Tukkerland klaarblijkelijk goed, want in februari 1798 schrijft Blijdenstein naar Amsterdam dat de kinderen in gewicht zijn toegenomen en dat ze een veel gezondere kleur hebben gekregen. 'En kunt u er nog 64 sturen?'

Die verse arbeidskrachten schijnen er niet gekomen te zijn. Aanvankelijk zijn ook de armenvaders tevreden. Gaandeweg wordt echter wel duidelijk dat niet alles in de haak is. De Enschedese fabrikeurs brengen werkelijk alles in rekening: naast school- en kleedgeld wordt elke knoop en elk stukje briefpapier gedeclareerd. 'Wij vinden in alles uw economische attentie doorstralen' schrijven de aalmoezeniers zuur. Op de vraag hoeveel de kinderen voor hun werk krijgen volgt een veelzeggend antwoord: '... er zijn er die een stuijvertje verdienen.' Uiteindelijk wordt wel duidelijk, dat de wezen wel hele dagen werken, maar dat de Amsterdamse aalmoezeniers blijven betalen voor hun onderhoud. Zo leidt het Enschedese bezuigingsavontuur ertoe, dat de weeshuisregenten zich in de jaren daarna een tijd fel verzetten tegen uitbesteding⁴. Dat alles heeft een hernieuwd uitbestedingsavontuur rond 1811-1813 naar Almelo echter niet in de weg gestaan.

Komaf

Albertus of Albert wordt geboren en gedoopt te Rotterdam op respectievelijk 21 en 24 januari van het jaar 1802⁵ als zoon van Hendrik Wegter en Johanna de Vries. Zij zijn dan woonachtig in de Heerestraat. Getuigen bij de doop van de jonge Albertus zijn Aaltje Nipkens en Maria Outshoren. Wie zij zijn en wat hun exacte verhouding is tot de familie Wegter blijft vooralsnog onduidelijk. Wel ontfermt zich later een 'luitenant Nipkens' over de jonge Albertus. Er zal dus op de één of andere manier wel een verband zijn tussen de families Wegter en Nipkens. Het antwoord zal zeer waarschijnlijk liggen in de militaire achtergrond van vader Hendrik Wegter.

Dat uitgebreide onderzoek kan dan misschien ook uitsluitsel kunnen geven over het verblijf in Rotterdam. Het heeft er op het eerste gezicht, na een bescheiden verkenning, alle schijn van dat men min of meer bij toeval in de Maasstad is, want tot op heden zijn er nog geen sporen aangetroffen van een vast verblijf daar. Het gezin leidt hoe dan ook een weinig honkvast bestaan, want enkele jaren later duikt de familie op in Amsterdam.

Verlaten

Vader Hendrik moet al snel het tijdelijke met het eeuwige verwisseld hebben. Bittere tijden kondigen zich aan. Het zal voor moeder Johanna nauwelijks doenlijk geweest zijn, het hoofd boven water te houden. De nijpende armoede en de weinig florissante vooruitzichten kunnen overigens niet de schijn wegnemen, dat zij haar moederlijke taak - wanneer het er werkelijk op aan komt - betrekkelijk eenvoudig terzijde schuift. Maar we kunnen natuurlijk slechts beperkt reconstrueren en niet in haar hart kijken. Ook hier geldt, dat het in retrospectief bezien allemaal eenvoudig wikken en wegen is: dat is het veilige voorrecht van elke genealoog. Laten we de feiten dan maar voor zich laten spreken. Die liegen er bepaald niet om: Johanna de Vries heeft haar twee kinderen op zeker moment eigenlijk gewoon aan hun lot overgelaten. Dat blijkt met zoveel woorden uit een verklaring, afgelegd op 1 november 1811 voor Adrianus Cornelis Fabricius, vrederechter in het zesde kanton van het arrondissement Amsterdam⁶. Dan leggen de naaister Elizabeth Vermeer (61), weduwe van Hendrik van Kouteren, uit de Amsterdamse Palmstraat en haar buurvrouw Hendrica van der Linden (23), huisvrouw van Jan Fris, een verklaring af. Zij zeggen dat 'zekere vrouw, zich noemende de weduwe Wegter', van wie ze de naam verder niet kennen, vier weken in hun buurt heeft

gewoond en dat zij twee minderjarige kinderen had, Alemina Charlotta en Albertus Wegter. Die weduwe heeft haar kroost op 24 oktober verlaten en haar tegenwoordige verblijfplaats is onbekend.

Weeshuis

Hoe dan verder? Ook in die dagen is er voor de meest noodduftigen nog wel een sociaal vangnet. De kinderen worden dan ook niet helemaal aan hun lot overgelaten, maar als 'verlatenen' opgenomen in het Aalmoezeniersweeshuis te Amsterdam. Dat is het weeshuis voor de mensen die geen poorter van de stad waren. Het is in 1663 gesticht en het stond aan de Prinsengracht. In 1825 kwam het Aalmoezeniershuis leeg en werd het verbouwd tot het Paleis van Justitie⁷. De administratieve gegevens van het weeshuis en allerlei stukken die op de wezen zelf betrekking hadden, zijn altijd zeer nauwgezet bijgehouden en bewaard. Er bestaat in het gemeentearchief te Amsterdam dan ook een lijvig dossier, 'Almelo'⁸. Albertus Wegter is terug te vinden in het boek der verlatenen. Daaruit blijkt dat hij is binnengekomen op 2 november 1811, tien jaar oud⁹. Hij vertrekt naar Almelo op 9 november 1812¹⁰, maar komt terug op 5 april 1813¹¹. Zijn zus, Almina Charlotta Wegter, elf jaar oud, is op dezelfde dag genoteerd. Zij vertrekt op 4 februari 1812 naar De Bilt¹² en wordt - opmerkelijk genoeg - op dezelfde datum als Albertus weer ingeschreven.

Inkeer

Ondertussen heeft moeder Wegter klaarblijkelijk wroeging van haar daad, want op 22 maart 1813 neemt zij haar kinderen toch weer onder haar hoede. Zij laat optekenen: 'Ik, ondergetekende bekenne uit hande van heren regenten te hebben ontvangen mijne bovengenoemde kinderen, belovende dezelve nimmer weder ten laste van 't godshuis te laten komen, alsmede van al het nodige te voorzien en een goede opvoeding te geven, Amsterdam, 22 Maart 1813, Johanna de Vries, weduwe Wegter.¹³' Johanna ondertekent wel zelf de akte, maar ze is de schrijfkunst eigenlijk amper machtig. Haar goede voornemen komt trouwens niet vanzelf. Er is dan wel het nodige aan vooraf gegaan, terwijl al snel blijkt dat het allemaal toch weer niet zo oprecht is als het lijkt. Misschien ook, heeft ze de kansen op een succesvol vervolg rond onderhoud en opvoeding te enthousiast ingeschat. Hoe dan ook; binnen de kortste keren duikt onze Albertus weer op in Almelo.

Goedertierenheid?

Die voorgeschiedenis is bijna 200 jaar na dato redelijk goed te reconstrueren. De correspondentie tussen de administrateurs van het weeshuis en 'Almelo' is namelijk goeddeels bewaard gebleven¹⁴. Hendrik Jan Colmschate voert de pen in het Twentse en onze Albert komt ook enkele malen in die briefwisseling voor.

Over die Almelose correspondent is wel iets meer bekend: Hendrik Jan Colmschate ziet te Almelo het levenslicht op 4 december 1754 als zoon van de koopman Jan Colmschate en Elisabeth Bruins. Hij wordt gedoopt op 8 december 1754 in zijn geboorteplaats.

Colmschate ondertrouwt Almelo 9 juni 1792 met Anna Kip, geboren te Ootmarsum (gedoopt aldaar op 8 januari 1755) en overleden te Stad Almelo op 23 november 1828, dochter van Herman Kip en Gezina Elshof. Het echtpaar vertrekt op 2 juli 1792 met attestatie van Almelo naar Tubbergen.

Colmschate was actief als koopman (1811) en fabrikier (1813) - vandaar natuurlijk zijn bemoeienis met de kleine Albertus Wegter (wellicht is onze koene held zelfs bij hem in dienst?).

Klaarblijkelijk geniet Colmschate in het Almelose wel enig aanzien, want in januari 1784 worden C. Cock, G. Schimmelpenninck Ab.zn, H. J. Colmschate, H. J. Revius, N. H. ten Cate, J. L. Ernst en M. Henrichs verkozen als de zeven commissarissen van het zojuist opgerichte Exercitie Genootschap Almelo. Daarnaast was Colmschate afgevaardigde voor district Almelo naar de Nationale Vergadering van 1 maart 1796 en 1 september 1797. Hij trekt zich terug op 23 januari 1798.

Hendrik Jan Colmschate wordt door de Heer thuisgehaald op 13 februari 1829 in zijn geboortestad, om meer precies te zijn: Stad Almelo¹⁵.

Terug naar de post met Amsterdam. De brave Colmschate zal ongetwijfeld handelen in eigen naam en misschien ook wel in opdracht van anderen, maar uit zijn bedaarde en bedachtzame penvoering spreekt overduidelijk de onwaarschijnlijke, dubbele moraal: het weeshuis betaalt kostgeld en alle andere kosten, terwijl de wezen gratis of voor een habbekrats werken bij boeren of in fabrieken in en ook rond Almelo¹⁶.

Ter illustratie: in mei 1813 zijn er maar liefst negentig kinderen vanuit Amsterdam uitbesteed in Almelo en daarvoor verzoekt Colmschate de Amsterdamse weeshuisvaderen de lieve som van 1125 gulden over te maken.

Voor werkelijk alles eisen de Almeloërs een vergoeding en als er onverhoopt eens iets mis gaat, dan weigeren zij steevast (financieel) op te draaien voor de consequenties.

Zo vergaat het ook onze held. In april 1813 moet Albertus terug naar Amsterdam. De boekhouders van het Aalmoezeniersweeshuis melden dat hij en zijn zus op 5 april van dat jaar weer terug zijn. Op 2 mei 1813 schrijft Colmschate daarover:

‘Albert Wagter is op UE: aanschrijven overgezonden. Twijfele niet, of hij is wel over gekomen. De bode voor transport betaald f 6 (..)’.

In een later, ongedateerd, schrijven wordt duidelijk wanneer en wat zich heeft afgespeeld. Op 11 maart heeft Colmschate een brief van het weeshuis ontvangen en daarom is Albert op 19 maart teruggezonden naar Amsterdam. Hij is daarna van de lijst ‘werknemers’ afgeschreven. Zoals gezegd verschijnt hij tot ieders verbazing kort daarna toch weer terug in Almelo.

Zorgenkind

Albertus vertelt daar, dat zijn vader hem niet kan en zijn moeder hem niet wil onderhouden en dat zij zelfs één van zijn borstrokken heeft verkocht. Zij heeft daarna tegen hem gezegd: “Gaat nu heen, daar gij vandaan gekomen zijt.”

Albert is daarna door een man ‘van Nieuwendam’ aan het schip gebracht. Die heeft ook de overtocht naar Zwolle betaald. Albert heeft daar zoals het zo fraai heet ‘pro Deo’ gelogeerd en hij is vervolgens met twee soldaten naar Almelo gelopen.

Hij was, zo schrijft Colmschate, afgemat en uitgehongerd. Maar het geluk lacht de jonge reiziger toe, want hij kan weer bij zijn oude hospes terecht en hij is weer op de lijst ingeschreven: in de handen spugen en aan het werk!

Klaarblijkelijk wil het weeshuis - zo blijkt uit de briefwisseling - niet helemaal meegaan in de regeling die Colmschate voorstelt: Albertus gewoon tegen de oude afspraken opnieuw aannemen. Dat betekent dat het Aalmoezeniersweeshuis weer kostgeld voor hem overmaakt.

Want zo werkt het dus: terwijl de wezen voor een grijpstuiver werken, krijgen de fabrikanten gewoon geld toe.

In een brief van 5 juni 1813 zegt Colmschate dat de gemeente Almelo Albert niet voor haar rekening zal nemen 'zodat wij dezen jongen na Amsterdam moeten terugzenden en aan zijn lot overlaten.'

In een brief, gedateerd 6 november 1814, blijkt dat Albert nog altijd onverminderd de aandacht heeft:

'(...), maar waar blijven wij nu met Albert Wegter? Van de luitenant Nipkens te Nieuwendam ontvangen wij geen kostgeld voor dien jongen. Waar moet dit eindelijk heen met hem? Ten laste van onze gemeente kunnen en zullen wij hem niet brengen, veel minder houden wanneer zig niemand om hem bekommerd, hem aanneemt, dan moeten wij hem overzenden (...)'.

Op 12 november 1816 is Albert nog steeds een zorgenkind:

'Albert Wegter nog ten onzen laste, waar of dit eindelijk op uitloopt weet ik niet.'

Daarmee is de geschiedenis nog niet gedaan, want op 20 december 1817 komt Albert nogmaals voor in een brief van Colmschate: men blijkt te Almelo geld van het weeshuis, dat eigenlijk bestemd was voor scholing van de wezen, anders besteed te hebben. Er is onder andere een wolkaart voor een zekere W. van Hoek voor gekocht: 'indien hij dit werktuig niet had, moest hij leeg lopen? UE. kent de historie van Alb. Wegter.'

Oaver 'n poal

Het is allemaal toch nog redelijk in orde gekomen met de jonge Albertus Wegter. Zijn volgende levensteken vernemen we op 25 mei van het jaar 1827. Dan stapt de jonge wever te Stad Almelo in het huwelijksbootje met Janna Gosselink.

De jonge bruid is afkomstig uit 'Nieuwenhuis in de Graafschap Bentheim', Neuenhaus dus, en zij is een dochter van de timmerman Hendrik Gosselink en diens vrouw, Fenna Haverdink. De akte vermeldt, dat hij dertien en zij vijf jaren in Almelo woont.

De huwelijksbijlagen geven ook hier veel informatie over de echtelieden. Zo heeft de bruidegom netjes aan de verplichtingen voor de Nationale Militie voldaan. Bij zijn inschrijving trekt Albertus het lot met het nummer 21. Dat getal heeft hem 'tot geen dienst verplicht'.

Het signalement van Albertus luidt: lengte: 1 el 746 strepen; rond aangezicht en voorhoofd; grijze ogen; gewone neus en mond; ronde kin; blond haar en wenkbrauwen en geen 'merkbare teekenen'.

Voor wat betreft de herkomst van zijn voorouders: Albertus weet er zelf - zoals blijkt uit zijn huwelijksakte - ook niet meer het fijne van. Hij verklaart althans op die blijde dag met zijn huwelijksgetuigen onder ede: 'dat de plaats van het overlijden en die van het laatste domicilie, zoo van des contractants vader bovengenoemd als van zijne grootouders van 's vaders en moederszijde aan hun niet is bekend (...)'.
Of dat ook daadwerkelijk zo was, zullen we niet meer te weten komen. Al te zorgvuldig handelde Albertus in elk geval niet met de aangeleverde geboorteakte uit Amsterdam (zie hieronder), al kan dat buiten hem om zijn gegaan en gewoon op een ambtelijke blunder berusten.

Bij de huwelijksinzegening moet Janna trouwens al zwanger geweest zijn, want later dat jaar, om precies te zijn op 12 oktober 1827, doet Albertus aangifte van zijn eerste kind. Hij heet de boreling naar zijn moeder: Johanna. Klaarblijkelijk heeft de toch wel bittere voorgeschiedenis dat vernoemen niet in de weg gestaan.

In 1830, op 18 december, volgt de geboorte van dochter Fenneken, terwijl op 9 april 1834 dochter Hendrika te Neuenhaus het levenslicht ziet.

De waakzame lezer ziet het: steeds weer Neuenhaus: klaarblijkelijk bivakkeerde het gezin met enige regelmaat *oaver 'n poal*, dus aan de andere kant van de (huidige) grens. Uiteraard speelt de bakermat van schoonfamilie Haverdink daarbij een rol, maar het was ook verder zeker geen ongewoon verschijnsel. Twentse werkers trokken wel meer naar het Bentheimse (en uiteraard gebeurde het omgekeerde ook) wanneer het gras aan de andere kant groener leek en er ergens anders verlokkelijk werk wachtte. Om de taal en cultuur hoefden de grensarbeiders dat zeker niet te laten: het plat reikte en reikt zeer ver in die Euregio *avant la lettre*.

Het gezin Wegter woont echter niet permanent te Neuenhaus, want bij de geboorte- en doopschrijving van Hendrika tekent de predikant zorgvuldig in het Nederlands aan: 'Wegter, Albertus en Janna Gosseling, wonende te Almelo: hier werd het kind geboren, terwijl de moeder eenigen tijd hier vertoefde, hebbende het voornemen weer naar Almelo terug te keren'.

Schokland

In 1837 vertoeft het gezin wel weer te Neuenhaus, want dan wordt op de 14de april de enige zoon, Hendrik, geboren. In 1840 dan, is het gezin opnieuw terug op Almelse bodem. In de volkstelling van Ambt Almelo van dat jaar staat de familie opgetekend in de Knoopshöfte 167. Ook de kinderen staan daar keurig vermeld:

Fenneken, geboren te Almelo, 10 jaar.

Hendrika, geboren te Neuenhaus, 5 jaar.

Hendrik, geboren te Neuenhaus, 2 jaar.

Wevershuisjes Schokland

Genealogie Wegter

I. Hendrik Wachter/Wegter, geboortig van 'Kambach', tr. Elburg 31-5-1794 Johanna de Vries¹⁷, geb. Elburg, ged. Elburg 21-11-1771, werkster, overl. Amsterdam 19-11-1814, dr. van Teunis Abrahams de Vries, (kof)schipper te Elburg, en Geertruij Hooghordel (ook: Hoog-Gordel).

Hamvraag: waar ligt Kambach? Vanzelfsprekend heb ik er naarstig naar gespeurd - maar tot op heden zocht ik vergeefs. Wie er Google Maps op loslaat, kan terecht komen in Kambach Montbronn, Frankrijk. Er schijnt ook een Kambach in Oostenrijk te bestaan.

Mogelijk ligt het in Duitsland. Het zou kunnen liggen in het tegenwoordige Schuttertal, in het Zwarte Woud (Baden-Württemberg). Navraag bij een specialist in januari 2003 'vor Ort' leert echter dat er geen familie van die naam in die buurt voorkomt en dat het ook vreemd is dat 'Kambach' als plaats van herkomst opgegeven zou worden, omdat het ook toen al deel uitmaakte van een groter geheel. Het vriendelijke advies luidt dan ook, om te zien naar een ander Kambach. Het (b)lijkt ook niet te gaan om de voormalige 'Gutshof' Kambach bij Eschweiler (bij Aken).

Uiteindelijk kan het natuurlijk ook om een verschrijving gaan (nog de afgelopen zomer kwamen we in Zuid-Duitsland langs de plaats Kammlach) en het is zeker ook niet onmogelijk, dat het in een ander (Duitstalig) land gelegen is; vanzelfsprekend houd ik mij aanbevolen voor suggesties.

Naschrift oktober 2012: inmiddels is duidelijk dat het om Gambach, Hessen gaat. Daar is aansluiting gevonden met een familie Wächter. Een publicatie daarover volgt.

Over de herkomst van Hendrik Wegter tast ik dus nog altijd in het genealogische duister¹⁸.

Op 26 september 1737 komt een Jacob Wagter, afkomstig van Rodemark (bij Frankfurt) voor als soldaat in het 'Boeck van de Compagnie van den heer Captein van den Klooster'¹⁹. Hij is op dat moment 28 jaren oud. Verder staat vermeld dat hij van beroep metselaar is en een contract

heeft van zes jaar. Hij is gedeserteerd op 9 oktober 1737. Zijn religie staat vermeld als 'RK'. Is er een familierelatie met onze Wegters? Wie het weet, mag het zeggen; behalve de naam, de tijd en het beroep zijn er geen overeenkomsten.

Wellicht is er informatie te peuren uit de militaire loopbaan van Hendrik Wegter (er zijn ongetwijfeld varianten in die familienaam): rond 1794 te Elburg, rond 1799 waarschijnlijk te Noord-Holland, rond 1802 te Rotterdam. Zoekwerk naar die bron leverde vooralsnog geen duidelijkheid op, ook hier zijn suggesties welkom.

Meer duidelijkheid ontstaat er wel rond deze puzzel: als Albertus in 1827 te Almelo trouwt, blijkt er vanuit het verre Amsterdam een onjuiste akte opgestuurd te zijn.

Dit is het extract uit de huwelijksbijlagen van zoon Albertus Wegter:

'burg. st. Amsterdam, noordelijk gedeelte, uit het sterfregister: nr. 5, f. 127 in verso, A. 1818, dat 'Anna (!) de Vries, oud vier en zeventig jaren (74!) op den 29sten augustus des jaars 1818 is overleden. Afgegeven 10 mei 1827.'

Dit is zeker niet de moeder van Albertus. Zij moet dan bij zijn geboorte rond 58 jaren oud zijn geweest.

Deze vermelding is dan wel de juiste: in het overlijdensregister wordt op 25 november 1814 (nr. 9. blz. 70) het volgende aangetekend²⁰:

'Den 25-ste dag dezer maand November 1814 ten tien uren voor de middag wordt het overlijden aangegeven van Johanna de Vries, overleden den 19-de dezer, oud 36 jaren van beroep werkster, geboren te Elburg, weduwe van Hendrik Wechter. Zijnde voornoemde lijk op verzoek van de vrederechter van het 4-de kanton de 22-ste dezer uit de Gouwenaarssteeg (Centrum Amsterdam tussen Nieuwendijk en de Stromarkt) gehaald en naar het binnengasthuis overgebracht. In gevolge proces-verbaal van gemelde gasthuis den 24 dezer.'

Uit dit huwelijk (in ieder geval):

1. Reijntje, ged. Elburg 21-12-1794 (ouders: Hein Wigter en Naatje de Vries).
2. Geertruij, ged. Elburg 1-9-1796 (ouders: Hendrik Wigter en Johanna de Vries).
3. Almina Charlotta (ook: Charlotta Wilhelmina), geb. Petten ca. 1800²¹, tr. Amsterdam 17-7-1839 Anthoni Fredrik Jansen, geb./ged. Amsterdam (EL) 3/8-6-1807, schoenmaker, woonachtig te Amsterdam, zn. van Jan Willem Jansen en Aaltje Hobars/Hobers.

De akte meldt dat Almina Charlotta zonder beroep is en dat ze is geboren te Petten in het arrondissement Alkmaar, wonende alhier en oud 39 jaren, meerderjarige dochter van Hendrik Wegter en Johanna de Vries, beiden overleden. De akte is zeer slecht leesbaar, maar vermeld wordt, dat er bij het huwelijk een aantal kinderen wordt erkend:

Antonie Frederik Jansen, geb. 18-1-1832.

Nicolaas Jansen, geb. 29-4-1834.

Gerardus Johannes Jansen, geb. 5-4-1836.

Wilhelmina Weg, geb. 25-12-1837.

Charlotta Wilhelmina Wegter komt voor bij de Amsterdamse bedeling: de huiszittende stadsarmen²² met als echtgenoot Antonie Frederik Jansen.

4. Albertus, volgt II.

II. Albertus Wegter, geb./ged.(ned.herv.) Rotterdam 21/24-1-1802, wever, wolkamer, overl. Stad Almelo 27-3-1849, tr. Stad Almelo 25-5-1827 Janna Gosselink, geb. Neuenhaus (D), ged.(ER) Neuenhaus (D) 26-7-1801, overl. Stad Almelo 11-6-1862, dr. van Hendrik Gosselink, timmerman te Neuenhaus (D), en Fenna Haverdink.

Uit dit huwelijk:

1. Johanna, geb. Stad Almelo 12-10-1827, overl. v. 1840 (niet te Stad of Ambt Almelo).
2. Fenneken, geb. Stad Almelo 18-12-1830, overl./begr. Stad Almelo 5/8-6-1905, tr. Stad Almelo 30-10-1857 Derk Beverdam, geb. Stad Almelo 9-10-1834, damastwever, overl. Almelo 21-9-1921, zn. van Jan Beverdam en Hendrina Bruggink.
3. Hendrika, geb./ged. Neuenhaus (D) 9/23-4-1834, overl. Stad Almelo 15-5-1849²³.
4. Hendrik, volgt III.

III. Hendrik Wegter, geb./ged.(ER) Neuenhaus (D) 14-4/4-5-1837, dagloner, wever, fabrieksarbeider, overl./begr. Almelo 8/11-11-1911, tr. Stad Almelo 3-12-1859 Aaltje Gorel, geb. Stad Almelo 28-11-1836, overl./begr. Almelo 11/14-10-1918, dochter van Piet Gorel, spinner, dagloner, en Johanna Witvoet.

Uit dit huwelijk:

1. Johanna, geb. Stad Almelo 10-3-1859 (erkend en gewettigd in de huwelijksakte van haar ouders, waarna ook een aantekening is opgenomen bij de akte van geboorte), overl. Stad Almelo 24-10-1866.
2. Jansje, geb. Stad Almelo 29-9-1860, overl. Enschede 1929, tr. Stad Almelo 14-10-1886 Derk Jan Zenderink, geb. Ambt Almelo 8-9-1861, fabrieksarbeider, overl. Enschede 25-4-1947, zn. van Jannes Zenderink en Hendrika Wanschers.
3. Alberta, geb. Stad Almelo 18-5-1863, huishoudster, overl./begr. Almelo 3/6-11-1923, tr. Stad Almelo 22-6-1882 (echtscheiding 29-8-1907, inschrijving rechtbank Almelo 10-4-1907) Berend Kleefman, geb. Vriezenveen 10-10-1857²⁴, stoffenverver, overl. Almelo 21-1-1938, zn. van Gerhardus Kleefman en Johanna Schipper.
4. Piet, geb. Stad Almelo 30-12-1865, overl. Stad Almelo 24-12-1866.
5. Piet, geb. Stad Almelo 5-9-1867, overl. Stad Almelo 7-9-1868.
6. Johannes, volgt IV.
7. Hendrikus, geb. Ambt Almelo 25-3-1872, fabrieksarbeider, overl. Enschede 14-10-1892 (inschrijving Stad Almelo 15-10-1892).
8. Arend, geb. Ambt Almelo 26-2-1879, wever, fabrieksarbeider, overl./begr. Almelo 15/18-8-1950, tr. Ambt Almelo 9-12-1905 Hanna van den Bos, geb. Ambt Almelo 9-9-1882, weefster, overl. Almelo 23-10-1957, dochter van Willem van den Bos en Gerritdina Slaghuis.
9. Piet, geb. Ambt Almelo 1-11-1876, metselaar, overl./begr. Almelo 7/10-5-1941

IV. Johannes Wegter, geb. Stad Almelo 21-10-1869, wever, metselaar, overl./begr. Almelo 15/19-12-1944, tr. Stad Almelo 2-10-1890 Hanna Niphuis, geb. Ambt Almelo 21-8-1867, weefster, overl./begr. Almelo 10/13-6-1949, dochter van Harmannus Niphuis en Antonia Oostendorp.

Johannes Wegter

Uit dit huwelijk:

1. Aaltje Hendrika, geb. Stad Almelo 14-4-1891, spoelster, overl./begr. Almelo 16/19-10-1918, tr. Almelo 14-11-1914 Gerrit Hendriksen, geb. Stad Almelo 11-11-1888, wever, gemeente-arbeider, zn. van Albertus Hendriksen en Fenneken Exo. Gerrit Hendriksen tr. (2) Almelo 24-12-1927 Hermina Hemmink, geb. Ambt Almelo 8-10-1889, stukkenkeurster, dr. van Jan Hemmink en Dina Wanschers. Hermina Hemmink tr. (1) Ambt Almelo 1-7-1911 Jan Veldhuis, geb. Ambt Almelo 8-9-1884, pakhuis knecht, magazijnknecht, overl. Almelo 27-10-1922, zn. van Jan Hendrik Veldhuis en Gezina Schoppert.
2. Antonia Hermina, geb. Stad Almelo 22-6-1892, overl. Stad Almelo 23-2-1895.
3. Hendrik, geb. Stad Almelo 28-1-1894, overl. Stad Almelo 9-3-1894.
4. Antonia Hermina, geb. Stad Almelo 22-7-1895, overl. Stad Almelo 31-12-1895.
5. Anna, geb. Stad Almelo 31-5-1897, weefster, tr. Almelo 6-8-1921 Jan Hendrik Arend Eshuis, geb. Ambt Almelo 14-10-1898, landbouwer, overl. Almelo 5-4-1927, zn. van Jan Hendrik Eshuis en Gerritdina Hammink.
6. Hendrik, volgt IVa.
7. Harmannus, geb. Stad Almelo 18-8-1902, wever, straatmaker.
8. Johannes, geb. Stad Almelo 21-3-1905, overl./begr. Stad Almelo 28/29-8-1905.
9. Johannes, volgt IVb.

IVa. Hendrik Wegter, geb. Stad Almelo 13-6-1899, metselaar, overl./begr. Almelo 13/17-7-1956, tr. Almelo 24-11-1928 Hendrikje Spin, geb. Ambt Almelo 30-11-1907, weefster, overl. Almelo 14-4-1988, gecrem. 18-4-1988, dr. van Jacob Spin en Woutera van Dockum.

Uit dit huwelijk:

1. Hanna Woutera, geb. Almelo 22-9-1930, tr. Almelo Hendrik Idema, geb. Almelo 10-5-1928, fabrieksarbeider.
2. Johannes, geb. Almelo 3-12-1932, volgt Va.
3. Hendrik Jacob, geb. Almelo 1-10-1938, volgt Vb.

IVb. Johannes Wegter, geb. Stad Almelo 28-6-1909, letterzetter, tr. Almelo 9-6-1934 Grietje Bults, geb. Vlagtwedde 25-1-1912.

Uit dit huwelijk:

1. Hanna Binia, geb. Almelo 16-8-1936.

Va. Johannes Wegter, geb. Almelo 3-12-1932, chauffeur, tr. Almelo 5-4-1963 Johanna Horstman, geb. Almelo 17-9-1944, huisvrouw, dr. van Egbert Horstman en Gerritdina Smit.

Uit dit huwelijk:

1. Hendrikje, geb. Almelo 27-10-1963, docente Duits havo/vwo/gymnasium, tr. Zeist 4-3-1992
Nico Leonard van der Woude, geb. Almelo 17-1-1965, neerlandicus, docent Nederlands havo/vwo/gymnasium, debattrainer, tekstschrijver, eigenaar tekstschrijfbureau WerkWoord & De Gevoelige Snaar, zoon van Christiaan Nico van der Woude en Viola van Haaff
2. Egberdina, geb. Almelo 16-2-1967, administratief medewerkster, tr. Almelo 29-3-1996
Jan-Erik Beverdam, geb. Almelo 12-1-1962.

Vb. Hendrik Jacob Wegter, geb. Almelo 1-10-1938, vertegenwoordiger, tr. Almelo Tonnie Hendriks, docente Duits.

Uit dit huwelijk (allen geb. Almelo):

1. Herko.
2. Norbert.
3. Veronique Anna.

Tot een besluit

Afbeulen en sappelen. Het moet een leven van onwaarschijnlijk hard werken geweest zijn. Op hun zoektocht naar geluk trekt de familie uiteindelijk toch weer van Ambt naar Stad Almelo. Albertus Wegter blaast daar de laatste adem uit. Oud is hij niet geworden. Volgens de akte telde hij 46 jaren, een eenvoudige wolkammer, in een huis in de vierde wijk, op het Schokland.

Zijn leeftijd klopt bij het einde niet en ook zijn komaf stelt de aangevers klaarblijkelijk voor een raadsel, want men vermeldt dat hij te Amsterdam geboren is. Allemaal bij benadering correct, maar zo begon de geschiedenis van Albertus eigenlijk ook al.

Hoe dan ook; een bijzonder arbeidzaam leven liep ten einde. Het is echter niet ongezien en ongemerkt gebleven.

De genealogische lijn loopt ondertussen wel gestaag door, al blijft de omvang van de familie Wegter altijd bescheiden. Huwelijken van nazaten zorgden in de loop van jaren echter voor stevige banden met vele Almelose families als Niphuis, Gorel, Witvoet en Hinnen, om maar enkele namen te noemen. En dat begint allemaal met de komst van een kleine jongen²⁵.

¹ Lennep, J. van, *Nederland in den goeden ouden tijd. Zijnde het dagboek van hunne reis te voet, per trekschuit en per diligence van Jacob van Lennep en zijn vriend Dirk van Hogendorp door de Noord-Nederlandsche provinciën in den jare 1823*. Verzorgd door M. Elisabeth Kluit. Utrecht, 1942, p. 165.

² Zie voor een bescheiden schets van die textielindustrie mijn artikel 'De Beerzer komaf van Gerrit Jan Kortman. Tijd van leven in de Twentse textiel.' In: *Gens Nostra. Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging*, jrg. 60, nr. 4/5, april/mei 2005, pp. 276-298. Zie ook: www.nicovanderwoude.nl

³ Eerder in verkorte vorm gepubliceerd in *Stad & Ambt. Uitgave van de Stichting Historische Kring Stad en Ambt Almelo*, jrg. 10, nr. 3, juli 2002, pp. 12-16.

⁴ Voor deze paragraaf heb ik dankbaar gebruik gemaakt van fragmenten uit het artikel van Lolkje Kuiper: Amsterdamse weeskinderen in 1797 eerste gastarbeiders in Twentse textiel fabrieken. In: *Dagblad Tubantia*, d.d. 19 januari 1991. Die auteur is weer schatplichtig aan: Eric Slot. Zie daartoe: Slot, E., *Vijf gulden eeuwen, momenten uit 500 jaar gemeentefinanciën – Amsterdam 1490-1990*, Amsterdam. Uitgave: afdeling financiën/stadsuitgeverij gemeente Amsterdam.

⁵ Uit het Rotterdamse doopregister blijkt, volgens een extract uit de huwelijksbijlagen, dat Albertus geboren is in die plaats op 21-1-1802. Bij diezelfde bijlagen zit ook een formulier van de Nationale Militie, waaruit - denklijk foutief - blijkt dat Albertus geboren is op 14-1-1802.

⁶ GAA (gemeente-archief Amsterdam) Archief Aalmoezeniersweeshuis, Papieren betreffende kinderopnamen, inv. nr. 343/252.

⁷ Zie voor summier informatie over het Aalmoezeniersweeshuis en in Twente tewerkgestelde weeskinderen: Dagblad van het Oosten, d.d. 19-1-1991 en 21-9-1991.

⁸ GAA, Archief Aalmoezeniersweeshuis, Inventaris 343.341, dossier Almelo.

⁹ GAA, Archief Aalmoezeniersweeshuis, Binnenkomstboek, inv. nr. 343/164, fol. 208.

¹⁰ GAA, Archief Aalmoezeniersweeshuis, Groothuisboek (nr. 1734), inv. nr. 343/326.

¹¹ GAA, Archief Aalmoezeniersweeshuis, Opgenomen verlatenen, inv. nr. 344/491, fol. 33.

¹² GAA, Archief Aalmoezeniersweeshuis, Groothuisboek (nr. 119), inv. nr. 343/333.

¹³ GAA, Archief Aalmoezeniersweeshuis, Het binnenkomstboek, inv. nr. 343/164.

¹⁴ GAA, Archief Aalmoezeniersweeshuis, Ingekomen stukken betreffende uitbesteding van weeskinderen buiten Amsterdam, inv. nr. 343/341, Almelo 1811-1822. Uiteraard zijn de brieven op datum.

¹⁵ Zie: www.almelo.nl en

<http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~bruggencate/almelo/almelo-d-p/p136.htm#i4055>

¹⁶ Ik heb er geen uitputtende studie naar gedaan, maar in de correspondentie die ik gezien heb, kwamen ook de omliggende plaatsen Vriezenveen en Borne voor.

¹⁷ Gegevens over haar voorouders: afkomstig van de heer A. de Haan te Garderen. Zie echter ook de website van het Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe:

<http://www.streekarchivariaat.nl>

¹⁸ Ik stelde in 1997 een vraag over deze familie en er is sindsdien weinig meer boven tafel gekomen. Zie: *Gens Nostra. Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging*, jrg. 52, nr. 7/8, juli/augustus 1997, p. 436.

¹⁹ *Gens Nostra. Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging*, jrg. 57, nr. 2, februari 2002, p. 89.

²⁰ Vriendelijk mededeling P. Kuipéri te Amsterdam.

²¹ De aanwezigheid van de familie Wegter in de omgeving van Petten kan heel goed een militaire achtergrond hebben. In augustus-september 1799 was er in Noord-Holland een invasie en een opmars van Britse en Russische troepen, waarbij Petten bezet was door de vijandige legers. De kerk werd gebruikt door de Engelsen en de Russen:

http://www.vpnd.nl/bronnen/nh/petten/petten_kr_1793-1804.pdf (p. 9).

²²

[Http://www.gemeentearchief.amsterdam.nl/archieven/genealogie/huiszittenhuizen/zoek/index.nl.html](http://www.gemeentearchief.amsterdam.nl/archieven/genealogie/huiszittenhuizen/zoek/index.nl.html)

²³ De overlijdensakte meldt dat zij vier jaar is en geboren te Stad Almelo. Ik heb geen geboorte rond 1845 kunnen vinden en ik heb ook niet het overlijden van de Hendrika uit 1834 kunnen traceren. Waarschijnlijk berusten de feiten uit de inschrijving op een ambtelijk misverstand en gaat het om één en dezelfde Hendrika.

²⁴ GAAL (gemeente-archief Almelo) Bevolkingsregisters 1880-1890 Wijk 6, nr. 281.

²⁵ Zie voor veel meer Almelose (en andere) voorouders van Stijn, Ismene en Sierk van der Woude de kwartierstaat op www.nicovanderwoude.nl